

FESTIVAL
20 21

23.09.2024

DESIRE & DISILLUSION

OPEN MIND, OPEN EARS

23.09.2024

DESIRE & DISILLUSION

OPEN MIND, OPEN EARS

DESIRE & DISILLUSION

♦ Janssens, Daan

Eine schöne Müllerin

(vrij naar Franz Schubert)

[ca. 70']

SPECTRA

Tille Van Gastel, fluit
Charles Michiels, klarinet
Bart Cypers, hoorn
Pieter Jansen, viool
Bram Bossier, altviool
Francis Mourey, cello
An Raskin, bajan
Lukas Huisman, piano
Frank Van Eycken, percussie

Filip Rathé, dirigent
Thomas Blondelle, tenor
—
Lise Bruyneel, videokunst

DESIRE & DISILLUSION

◆ Daan Janssens (°1983)

Eine schöne Müllerin (2018)

- I.
- II. Wohin?
- III. Halt!
- IV. Danksagung an den Bach
- IVa.
- V. Am Feierabend
- VI. Der Neugierige
- VII.
- VIII. Morgengruß
- IX.
- X. Tränenregen
- XI. Mein!
- XII. Pause
- XIII. Mit dem grünen Lautenbande
- XIV. Der Jäger
- XV.
- XVI. Die liebe Farbe
- XVII.
- XVIII. Trockne Blumen
- XIX.
- XX. Des Baches Wiegenlied

—

tenor & kamerorkest

[OPDRACHT FESTIVAL 20·21] *Eine schöne Müllerin* werd geschreven in opdracht van Festival 20-21 en tijdens het festival gecreëerd op 20 oktober 2018. Inspiratiebron was de magnifieke bewerking die Hans Zender in 1993 van Schuberts *Winterreise* maakte. Zender noemde zijn werk zelf een 'komponierte Interpretation', al is het veeleer een instrumentatie van het oorspronkelijke stuk met hier en daar wat uitvergrottingen. Daan Janssens was geïnteresseerd in de opdracht, maar wilde vermijden dat zijn stuk een soort doorslag van Zenders werkwijze zou worden. Hij ging op zoek naar een extra tekstuele en muzikale dimensie, wat uiteindelijk resulteerde in een totaal nieuwe, maar nog steeds goed herkenbare *Müllerin*.

[EEN 'ROMANTISCH' LIEFDESVERHAAL] Franz Schubert schreef *Die schöne Müllerin* in 1823. Hij baseerde zich op de gelijknamige bundel van de Duitse dichter Wilhelm Müller. Anders dan in *Winterreise* is er in deze liedcyclus een duidelijke verhaallijn. Een jongeman die op korte tijd zijn werk en zijn geliefde verloor, trekt de wijde wereld in, op zoek naar nieuw geluk. Onderweg vindt hij werk bij een molenaar en wordt hij al gauw verliefd op diens dochter. Zij is hem niet ongenegen, maar bewaart toch afstand. Kort daarna duikt er een rivaal op, voor wiens charme de molenaarsdochter onmiddellijk bezwijkt. Overmand door jaloezie en nieuw verdriet, stort de jongeman in en beneemt hij zich het leven.

[SCHUBERT-STRUCTUUR] Grosso modo kunnen in de cyclus vier fasen onderscheiden worden. In de eerste vier liederen staat een niet gespecificeerd verlangen naar een nieuwe liefde centraal. Van lied vijf tot elf wordt dit verlangen geconcretiseerd en maakt de jongeman de typische turbulenties van een jonge verliefdheid door. De derde fase brengt het keerpunt, de rivaliteit en de botte afwijzing (lied twaalf tot vijftien), waarna in een laatste fase het doodsverlangen de bovenhand neemt en de jongeman zelfmoord pleegt (lied zestien tot twintig).

[HET BEEKJE] Een heel aparte rol in *Die schöne Müllerin* wordt ingenomen door het beekje ('das Bächlein'), dat voor de jongeman in zijn zoektocht naar geluk een soort toeverlaat is. In het tweede lied, met de veelzeggende titel *Wohin?*, spreekt hij de beek letterlijk aan als ware het zijn gids, en ook verderop gaat de jongeman meermaals bij de beek te rade, op zoek naar zekerheid of troost. Wanneer alle hoop vervliegt, is het dan ook geen toeval dat hij diezelfde beek uitkiest om zich in te verdrinken. Het laatste lied, *Des Baches Wiegenlied*, is tragisch traag, intens

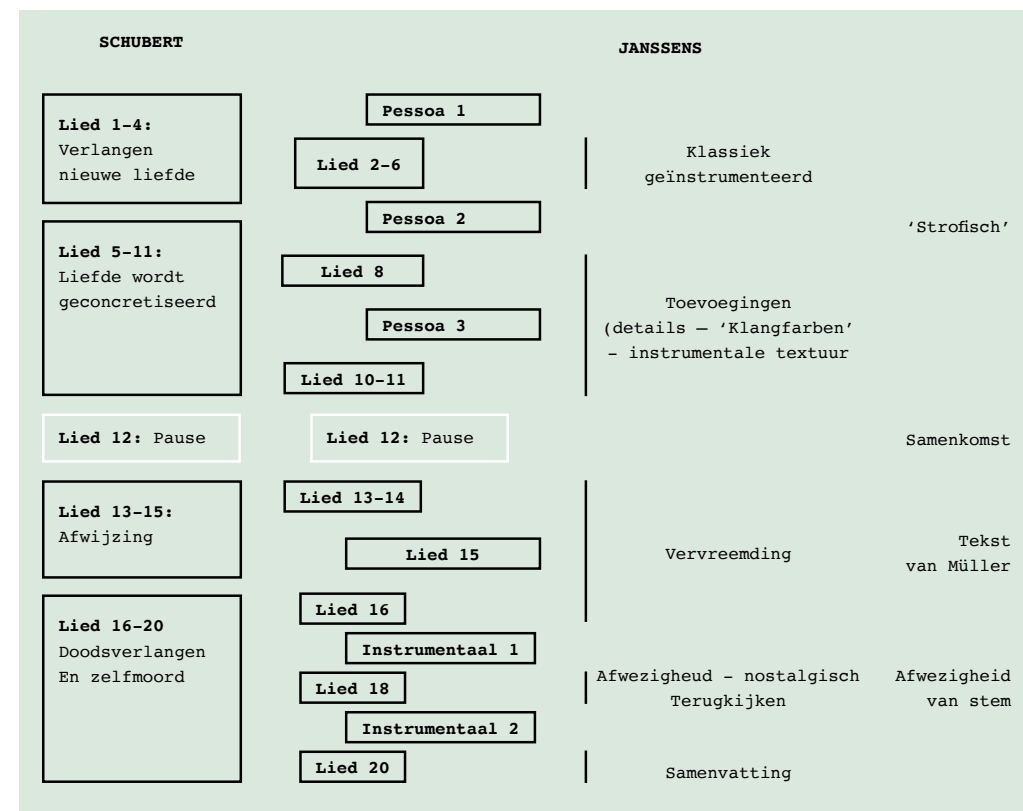
en ontroerend. Het beweegt nauwelijks en bevat veel klankherhalingen, alsof het sterven eerder een inslapen is dan een brutale daad van zelfvernietiging.

[DE WANDELAAR] Hoewel *Die schöne Müllerin* over concrete mensen gaat, staan de protagonisten vooral symbool voor romantische types. De jongeman is het prototype van de romantische wandelaar, 'der Wanderer', zoals vanaf het eerste lied van de cyclus, *Das Wandern*, duidelijk wordt gemaakt. Karakteristiek is de fundamentele onvrede met het leven. De romanticus leeft in een permanent conflict met zichzelf en zijn omgeving. Hij lijdt aan 'Weltschmerz' en gaat ten onder aan een brandend maar ook vaag verlangen naar een betere wereld ('Sehnsucht'). Of, zoals het in Schuberts bekende lied *Der Wanderer* klinkt: "Dort wo du nicht bist, dort ist das Glück" ("Daar waar jij niet bent, daar is het geluk"). De romanticus is fundamenteel ontheemd. Wat hij begeert, ontsnapt hem steeds. Nooit vindt hij rust. Daarom zijn er alleen maar ontsnappingsroutes: in de kwetsbaarheid en/of de grootsheid van de natuur, in de schoonheid van de kunsten (in het bijzonder de muziek, natuurlijk), en uiteindelijk in de dood, de rust der rusten.

[GEVARIEERDE GEDICHTEN] De gedichten van Wilhelm Müller volgen geen strak stramien. Integendeel, het lijkt haast alsof Müller voor ieder gedicht een nieuw patroon uittekende. Sommige teksten zijn strofisch, andere lopen door. Het aantal verzen per strofe of tekstblok verschilt sterk van lied tot lied (van vier tot vijftien), net zoals het aantal strofen per lied (van drie tot acht). De rijmstructuren variëren: soms wordt er gekozen voor traditionele patronen, zoals 'gepaard' (aabb) of 'gekruist' (abab) rijm, soms – zoals in *Mein!* – eindigen alle verzen op dezelfde rijmklank (sein - ein - Waldvögelein - klein - Melodein - Hain - ein - allein - mein - mein - Blümelein - Schein - allein - mein - sein), wat hier ongetwijfeld extra kracht verleent aan de eenzijdige, obsessieve gedachten van de jonge molenaar. Ook het aantal lettergrepen per vers en de gekozen versvoeten zijn in de afzonderlijke liederen heel verscheiden. Alleen al op tekstueel vlak staat de bundel garant voor wisselende snelheden. De tekst draagt dus zeker ook bij aan de dramatisering van Schuberts liedcyclus als geheel.

[JANSSENS' 'DUBBELCYCLUS'] Janssens' *Eine schöne Müllerin* neemt Schuberts liedcyclus als basis. De volgorde van de twintig liederen wordt gerespecteerd, zodat het narratief intact blijft. De componist besliste evenwel om van zijn werk een 'dubbelcyclus' te maken. Concreet worden sommige liederen 'verdrongen' door een volledig nieuw lied of een instrumentaal tussenspel. Voor de nieuwe liederen (in de plaats van liederen I. *Das Wandern*, VII. *Ungeduld* en IX. *Des Müllers Blumen*) gebruikte Janssens tekstfragmenten van de Portugese schrijver Fernando Pessoa. De nieuwe instrumentale delen nemen de positie in van de liederen XVII. *Die böse Farbe* en XIX. *Der Müller und der Bach*. Een unieke positie is voorbehouden voor het vijftiende lied (*Eifersucht und Stolz*), waarin Janssens een stukje van de oorspronkelijke tekst in volkomen nieuwe muziek verwerkt. Zo ontstaat er een voortdurende confrontatie tussen twee literaire werelden (Müller versus Pessoa) en twee muzikale stijlen (Schubert versus Janssens). De bedoeling daarbij is niet zozeer om louter tegenstellingen te genereren, als wel om de intrinsieke hedendaagse betekenis van het stuk sterker te belichten.

Schema van *Eine schöne Müllerin* door de componist zelf

[MÜLLER VERSUS PESSOA] De teksten in Janssens' nieuwe liederen komen uit Pessoa's *Het Boek der Rusteloosheid*. Alleen al de titel laat een soort 'romantische' basishouding doorschemeren, die in de gekozen fragmenten zeer manifest is. Wat bijvoorbeeld te denken van een zin als: "Als een boze geest heeft mijn lot mij ermee gekweld om enkel datgene te willen dat ik bewust niet kan hebben." Romantischer wordt een gedachte niet: de Weltschmerz druipt ervan af en het verlangen naar onmogelijkheid vormt er de kwalijke kern van. Dat bij Pessoa de molen, het beekje en de natuur plaats hebben moeten ruimen voor een kantoor, papier en de stad verandert daar in wezen weinig aan. Integendeel, het vergroot alleen maar onze eigentijdse affiniteit met de romantische illusie. Om de eenheid met Schubert/Müller niet te verstoren, opteert Janssens er overigens voor om de Portugese dichter in het Duits te citeren.

[SCHUBERT VERSUS JANSSENS] Wanneer Janssens de Schubert-liederen toonzet, blijft hij grotendeels trouw aan de tonale toonspraak van de vroege 19^e eeuw. De vocale partij blijft behouden en Janssens respecteert ook de vormstructuren van de liederen. Het belangrijkste verschil ligt dus in de begeleidende partijen. De oorspronkelijke klavierpartij is hier uitgebreid naar een ensemble van negen musici (viool, altviool, cello, fluit/altfluit/basfluit, klarinet/basklarinet, hoorn, accordeon, piano en percussie). Vaak – zeker in het begin van de cyclus – houdt Janssens ook daarin vast aan de 'noten' van Schuberts begeleiding, maar verrijkt hij die met meer modernistische elementen zoals onder andere ruistonen, slagwerkeffecten en speciale strijktechnieken. Ook typische elementen uit Janssens' muzikale taal, zoals snel herhaalde zestiende noten en lange trillers die langzaam luider worden, mengen zich in de muzikale debatten. In de eerste liederen blijft dit vrij beperkt, maar geleidelijk aan ontstaan er grotere wrijvingen vanuit de orkestratie. Dit bereikt een hoogtepunt in het hartverscheurende elfde lied *Mein!*, waarin de instrumenten de zanger volledig overstemmen en er een soort van emotionele chaos losbarst. De nieuwe nummers zijn volledig gecomponeerd vanuit Janssens' eigen inspiratie, maar de componist geeft aan dat ook hier een wisselwerking is: zoals de Schubert-liederen langzaamaan doordrongen raken van Janssens' klankwereld, zo wordt in de door Janssens nieuw gecomponeerde stukken (de Pessoa-liederen en de instrumentale tussenspelen) steeds meer Schubert-materiaal geïntegreerd.

[BEGIN EN EINDE] *Eine schöne Müllerin* begint met een kleine prelude. Voor luisteraars die Schuberts werk goed kennen, is dat voorspel erg verrassend. De muziek ervan komt immers uit het allerlaatste lied van de cyclus (XX. *Des Baches Wiegenlied*), waarin de jonge molenaar zich in het beekje verdrinkt. Zo laat Janssens de cyclus vanaf de eerste noot in somberheid baden. Die sfeer wordt nog versterkt door de sterke dissonantie in het eerste Pessoa-lied, waarmee de lichtvoetigheid uit het eerste lied van Schuberts' cyclus (I. *Das Wandern*) volledig wordt teruggedrongen. Ook in de tekst is daar weinig ruimte voor optimisme: "Incognito heb ik het voortschrijdende verval van mijn leven bijgewoond, de geleidelijke mislukking van alles wat ik wilde zijn." Door Janssens' ingreep ligt het fatale lot van de protagonist al in de openingsmaten besloten.

LIEDTEKSTEN

Fernando Pessoa

BIO'S

Lied I

Incognito heb ik het voortschrijdende verval
van mijn leven bijgewoond,
de geleidelijke mislukking van alles
wat ik wilde zijn.

Het lijkt er haast op,
dat het Noodlot steeds heeft gepoogd,
mij iets te laten beminnen of te willen,
om me de volgende dag te laten zien,
dat ik het niet had of nooit zou krijgen.
Incognito heb ik (...)

Lied VII

Mijn noodlot heeft me achtervolgd
als een boosaardig wezen,
door alleen te willen,
wat ik niet kan krijgen.
Wanneer ik op straat een ogenblik
een huwbaar meisje ontwaar
En mij een ogenblik voorstel
hoe het zou zijn als ze de mijne was,
dan ontmoet dat meisje steevast
tien stappen na mijn droom de man,
die zo te zien haar echtgenoot of minnaar is.

Lied IX

Grotendeels ben ik zelf het proza dat ik schrijf.
Ik ontvouw mij in zinnen en paragrafen,
in mijn onophoudelijke speurtocht naar beelden
verkleed ik me als een kind met krantenpapier
als koning, of tooi ik me,
door woorden ritmisch te ordenen,
als een gek
met droogbloemen,
die in mijn dromen
nog springlevend zijn.

Uit: Fernando Pessoa:
Het Boek der Rusteloosheid

Vertaald uit het Portugees door:
Harrie Lemmens

SPECTRA is een ensemble voor nieuwe muziek, met Filip Rathé als artistiek leider en dirigent. Het ensemble bouwt tal van trajecten uit met in Vlaanderen levende componisten en promoot hun werk in internationale en historische context. SPECTRA creëert vele opdrachtwerken in constante dialoog met referentiewerken uit het recente verleden. Het ensemble exploreert een ruime waaier aan presentatievormen en werkt samen met componisten, theatermakers, beeldend kunstenaars en schrijvers in de opbouw van eigenzinnige programma's en vertolkingen.

Filip Rathé is dirigent, componist, musicoloog en pianist. Sinds 1993 is hij artistiek leider en dirigent van SPECTRA, het ensemble voor hedendaagse muziek waarmee hij meer dan 130 nieuwe werken creëerde. Van 1992 tot 2001 leidde hij ook het koor De 2de Adem, dat zich toespitst op de uitvoering van hedendaagse muziek. Daarnaast was hij reeds gastdirigent bij onder meer Symfonieorkest Vlaanderen, Vlaams Radiokoor, I SOLISTI en HERMESensemble. Sinds 2021 is Rathé decaan van KASK & Conservatorium Gent, waar hij ook actief is als docent hedendaagse muziek, kamermuziek, muziektheorie en compositie.

De Belgische tenor **Thomas Blondelle** studeerde zang en musicologie (KU Leuven). Hij is laureaat van onder andere de Koningin Elisabethwedstrijd voor zang (tweede prijs) en het Belvedere Concours in Wenen. Van 2006 tot 2009 was hij vast solist aan het Staatstheater Braunschweig, sinds 2009 aan de Deutsche Oper Berlin. Zijn kernrepertoire is het Duitse operavak, met werk van componisten als Richard Wagner, Richard Strauss, Carl Maria von Weber. Naast zijn carrière als zanger in opera's, operettes en liedrecitals is Blondelle actief als componist van liederen en opera's, en sinds 2021 ook als hoofd van de opera-opleiding aan LUCA School of Arts in Leuven.

Lise Bruyneel ontwerpt publicaties en communicatieprojecten voor de podiumkunsten, waarbij ze beeldende kunst en muziek of dans met elkaar verbindt. Tegelijkertijd is ze ook videokunstenares tijdens klassieke concerten en curator van alternatieve kunstprojecten. Of het nu gaat om haar vroegere carrière als celliste, het vinden van het juiste beeld voor een voorstelling, het maken van videocollages of het bedenken van poëtische projecten die de voorbijganger op straat aanspreken, de aanpak is steeds vergelijkbaar: op een creatieve en emotionele manier, vaak ritmisch, het raakvlak opzoeken tussen kunstenaars en publiek.

◆ FESTIVALTEAM

Mark Waer Voorzitter
Maarten Beirens Algemeen directeur
en artistieke leiding
Pieter Bergé Artistieke leiding
Peter Janssens Adviseur
Eddy Frans Adviseur
Pauline Jocqué Productie
Amira El-Belasi Publicaties en productie
Martine Sanders Communicatie
Helena Gaudeus Communicatie-assistentie
De Cijferraad Boekhouding

◆ PROGRAMMABOEK

Pieter Bergé Teksten
Melissa Portaels Hoofdredactie
Amira El-Belasi & Pieter Bergé Eindredactie

◆ VORMGEVING & FOTO'S

la fabrique des regards:
Lise Bruyneel Fotocomposities
Muriel Waerenburgh Vormgeving

◆ DRUK

Peeters Herent

◆ FESTIVAL 20-21 IS LID VAN

Festival van Vlaanderen festival.be
European Festivals Association (EFA) efa-aef.eu

◆ CONTACT

Festival van Vlaanderen Vlaams-Brabant
Brusselsestraat 63, 3000 Leuven
T 016 20 05 40
info@festival2021.be
festival2021.be

◆ SUBSIDIËNTEN, SPONSORS EN PARTNERS

Subsidiënten

Sponsors

Concertpartner

beObank

Partners

Nationale bank
IMEC

Sponsors met VIP-invitaties

AGEAS
Peeters Drukkerij/Uitgeverij/Boekhandel
Delen
KBC
BNP Paribas Fortis

Logistieke sponsors

Maene, Auvicom, Leffe,
Elsen, Pentahotel Leuven

Mediaspartner

Klara

Cultuurpartners

3OCC, STUK

